

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР

*Скопенко Наталія Степанівна, к.е.н., доцент кафедри «Менеджменту»
Національний університет харчових технологій, м. Київ*

Постановка проблеми. Важливою умовою підвищення конкурентоспроможності національної економіки є її інноваційно-структурна перебудова на засадах корпоратизації, інтеграції і диверсифікації. Враховуючи деформовану структуру економіки України, кризовий стан окремих галузей та промислових підприємств, відсутність стабільних господарських зв'язків між учасниками ринку, слід відзначити актуальність проблеми створення дієвих організаційно-економічних інституцій, форм і механізмів здійснення господарської діяльності.

Одним з закономірних процесів еволюційного розвитку економічної системи є виникнення інтеграційних структур (ІС). Це пояснюється, з одного боку, характером та умовами розвитку, динамічними змінами макросередовища, а з іншого, – необхідністю стратегічного розвитку сучасних підприємств, що забезпечує зростання та збереження конкурентних переваг завдяки трансферу інноваційних знань, централізації та концентрації капіталу тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості інтеграційних процесів, інструменти та методи формування інтегрованих структур, їх переваги перед іншими організаційними формами суб'єктів економічних відносин досліджують багато вітчизняних та зарубіжних авторів [1-8, 10-12].

Проте, окрім об'єктивних вимог та світових тенденцій в Україні є специфічні обставини, що активізують інтеграційні процеси в промисловості та інших галузях бізнесу. Створення великих інтегрованих структур в вітчизняній промисловості обумовлене не лише ринковою самоорганізацією економічної системи в перехідний період 90-х р. ХХ ст. На формування ІС в українській економіці перехідного періоду впливала спадковість радянської планово-адміністративної системи управління з практикою створення виробничих, торговельно-виробничих, науково-виробничих об'єднань, агропромислових комплексів, державних виробничих об'єднань, територіально-виробничих комплексів.

Мета статті. Визначити особливості формування інтегрованих структур в Україні з урахуванням радянського досвіду створення різноманітних об'єднань.

Основний матеріал дослідження. У радянський період інтеграційні процеси у виробництві мали свою специфіку. Упродовж цього історичного періоду робилися спроби впровадити різного роду об'єднання, комбінати,

комплекси й інші форми територіальної та галузевої організації виробництва з метою раціонального використання ресурсів і отримання народногосподарського ефекту. Проте, при об'єднанні підприємств використовувалися планово-адміністративні методи, взаємозв'язки між підприємствами встановлювалися та регулювалися плановою системою, а не безпосередніми учасниками. Підприємства були тісно інтегровані з керуючими адміністративними органами (вертикальні стосунки), а горизонтальні зв'язки з іншими підприємствами були досить слабкими.

У радянській економіці були створені великі, «гігантські» підприємства. Мотивами такої організаційної інтеграції були прагнення не лише забезпечити економію на масштабі, але і полегшити планування та контроль: простіше планувати дії незначної кількості великих підприємств, ніж значно більшої кількості малих. Тому, коли в ході реформування радянської економіки багато коопераційних зв'язків було зруйновано, економіка виявилася в глибокій кризі. Проте був накопичений певний досвід економічної організації виробництва.

Уперше термін "виробничий комплекс" використав М.М. Колосовський [9]. На основі вивчення структурного різноманіття господарських комплексів вчений виявив повторювані, схожі комбінації тих або інших виробничих процесів, означив однотипні, хоча і абсолютно різні поєднання виробництв в різноманітних галузях та регіонах.

Типову, стійко існуючу сукупність виробничих процесів, що взаємообумовлено виникають навколо основного процесу для даного виду енергії та сировини, М.М. Колосовський визначив як "енерговиробничий цикл" [9]. Кожен цикл розвивається на базі того або іншого поєднання сировинних і паливно-енергетичних ресурсів та включає увесь комплекс процесів – від видобутку та збагачення сировини до отримання усіх видів продукції, які можна виробляти на місці, виходячи з наближення виробництва до джерел сировини, палива і енергії та раціонального їх використання.

Ідеї типізації виробничих процесів ініціювали розробку концепції територіально-виробничих комплексів, які потім широко використовувалися і як категорія планування, і як форма територіальної організації виробництва.

І хоча, як вже відзначалося, управління територіально-виробничими комплексами здійснювалося планово-адміністративними методами, була відсутня конкуренція, а ефективність визначалася мінімізацією приведених витрат та терміном окупності капітальних вкладень, був накопичений позитивний досвід щодо розвитку вертикальних й горизонтальних коопераційних зв'язків, комплексному використанню сировини, освоєнню нових територій.

Пізніше, в перші роки перебудови з'явилися інші організаційні форми виробництва: виробничі об'єднання, науково-виробничі об'єднання, міжгалузеві науково-технологічні комплекси, завданнями формування яких були забезпечення інтеграції науки та виробництва в цілях подолання технологічної відсталості промислових підприємств й активізації інноваційної діяльності.

В Україні перша хвиля (з початку 90-х років ХХ ст.) інтеграції підприємств та створення різноманітних об'єднань була обумовлена приватизацією та корпоратизацією. Системні перетворення зруйнували існуючі виробничо-технологічні зв'язки між підприємствами та обумовили необхідність контрактних відносин. Втрата керованості, падіння попиту та обсягів виробництва, нестача інвестицій й оборотних коштів, скорочення державних замовлень та невизначеність перспектив розвитку зумовили необхідність пошуку нових форм кооперації та інтеграції. Зміни кон'юнктури ринку примушують підприємства об'єднуватися, щоб мати можливість розширювати обсяги та асортимент продукції, диверсифікувати ризик.

Період становлення незалежності України характеризується процесом трансформації існуючих підприємств у ринково-орієнтовані об'єкти: значно зменшується роль централізованого управління, виникають організації з недержавними формами власності (інвестиційні, трастові та страхові компанії, приватні пенсійні фонди), які мали змогу здійснити акумуляцію капіталу. За рахунок цього планувалося сприяння розвитку корпоративних відносин в економіці України, реструктуризація діючих і створення нових підприємств.

До об'єднання у великі структури підприємства спонукали й такі специфічні чинники як необхідність відновлення зруйнованих виробничо-технологічних зв'язків й структурної перебудови виробництва, що неможливо без координації діяльності усіх ланок технологічного ланцюжка та залучення значних фінансових ресурсів, а також зростання трансакційних витрат в результаті зміни характеру взаємин між підприємствами в ході економічної реформи. Об'єднання підприємств, що випускають аналогічну продукцію (горизонтальна інтеграція), створювалися не лише для конкуренції на світових ринках, але й для створення формальних рамок розділу внутрішніх ринків.

Друга хвиля інтеграції (1995-2000 рр.) пов'язана з постприватизаційним періодом, реструктуризацією підприємств та антикризовим менеджментом. Реструктуризація підприємств, що опинилися у глибокій економічній кризі, шляхом застосування механізму банкрутства, варто розглядати як діючу форму перерозподілу суспільного капіталу з метою більш ефективного його використання.

Багато диверсифікованих корпорацій формувалися через розміщення вільних грошових коштів – купують найбільш перспективні бізнес або ринково недооцінений зростаючий бізнес, або інші підприємства, які продаються зараз. Однією з головних цілей є досягнення стійкості інтегрованої структури за рахунок створення бізнес-портфеля, збалансованого з погляду життєвих циклів різних галузей і впливу ринкової кон'юнктури.

Також слід зазначити, що в кожній конкретній області бізнесу є свої специфічні чинники, що обґрунтовують інтеграцію суб'єктів ринку. Наприклад, зростання попиту на банківські та страхові послуги, зближення раніше принципово різних секторів ринку – банківського та страхового – зумовили інтенсифікацію інтеграції компаній, що спеціалізуються на фінансовій діяльності.

Третя хвиля інтеграції підприємств, яка триває й до сьогоднішнього дня, пов'язана з формуванням корпоративних відносин, зміцненням приватної власності, активізацією іноземного інвестування, взаємопроникненням корпорацій на ринки різних країн, поширенням економічної інтеграції та глобалізацією економіки.

Об'єднавшись в інтеграційну структуру, її учасники отримують можливість більш або менш гнучко діяти в її межах, одночасно вирішуючи спільні проблеми завдяки концентрації фінансових, матеріальних, трудових та інших ресурсів.

Серед специфічних особливостей інтеграційних структур доцільно відзначити: ІС займають провідні позиції в галузі та/або регіоні; складаються з багатьох елементів, які пов'язані зі різноманітною діяльністю; структура управління є багаторівневою; між елементами існує складний взаємозв'язок у вигляді різних фінансових, матеріальних та інформаційних потоків; ІС активно формують та дотримуються корпоративної соціальної відповідальності.

Основними перевагами інтеграційних структур перед іншими організаційними формами суб'єктів економічних відносин є: зміцнення ринкових позицій через вихід на нові ринки сировини та збуту готової продукції; зростання конкурентних переваг на регіональному, національному та світовому ринках; розширення обсягів виробництва та реалізації, диверсифікація діяльності; підвищення ефективності діяльності через створення замкнутого виробничого ланцюжка, використання внутрішньосистемних зв'язків і координації, зниження витрат; збільшення інвестиційних можливостей, завдяки консолідації інвестиційних ресурсів; посилення науково-технічного потенціалу; збільшення швидкості реакції на зовнішні зміни тощо.

Проте, необхідно відзначити, що інтегровані структури здійснюють на світову та національну економіку як позитивний, так і негативний вплив.

До основних характеристик позитивного впливу можна віднести: забезпечення динамічного розвитку підприємств різних галузей економіки; можливість розширення виробництва товарів і надання послуг для населення та промисловості; ефективне використання ресурсів; створення нових робочих місць; стимулювання прискореного економічного розвитку територій країни; підвищення інвестиційної активності тощо.

В той же час, створення великих інтеграційних структур та їх транснаціоналізація тісно пов'язані з концентрацією та монополізацією економіки, зміною рівня конкуренції на товарних ринках та зростанням економічної влади учасників ринку. Це дозволяє великим інтеграційним структурам контролювати окремі галузі та території, а також впливати на темпи розвитку економіки країни.

Висновки. Таким чином, одним із найважливіших напрямів розвитку вітчизняної економіки є формування та розвиток інтегрованих структур. Інтегровані структури підвищують конкурентоспроможність регіону, галузі та національної економіки в цілому через прискорення дифузії інновацій, посилення акумуляції знань та інформації. Створення інтегрованих об'єднань

сприяє консолідації зусиль виробників, активізує потенційні можливості щодо більш ефективного використання всіх наявних ресурсів, забезпечує повноту циклу «наука – інноваційні розробки – інвестиції – виробництво сировини – переробка сировини – виготовлення кінцевого продукту – збут – споживання» та сприяє виходу національної економіки на якісно новий етап розвитку, що відповідає сучасним вимогам ринку.

Література

1. Ареф'єва О. В. Формування стратегії функціонування і розвитку інтегрованих виробничих систем / О. В. Ареф'єва // Економіка і управління. – 2004. – №9. – С. 23-31.
2. Горбатов В. М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса / В. М. Горбатов. – Х.: ИНЖЕК, 2006. – 592 с.– Библиогр.: с. 420-444.
3. Гриньова В. М. Організаційно-економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні / В. М. Гриньова, О. Є. Попов – Харків: Вид. ХДЕУ, 2003. – 324 с. – Бібліогр.: с. 303-321.
4. Груздева И. Слияние компаний и создание корпоративных структур / И. Груздева // Журнал для акционеров, 2000. – № 7. – С.4-11.
5. Землякова Д. Н. Франчайзинг. Интегрированные формы организации бизнеса /Д. Н. Землякова, М. О. Макашев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 142 с.
6. Ильин М. С. Финансово-промышленная интеграция и корпоративные структуры: мировой опыт и реалии России / М. С. Ильин, А. Г. Тихонов. – М.: Альбина Паблишер, 2002. – 286 с. – Библиогр.: с. 273-286.
7. Кизим Н. А. Крупномасштабные экономико-производственные системы: организация и хозяйствование / Н. А. Кизим. – Харьков: Бизнес-информ, 1999. – 228 с. – Библиогр.: с. 224-227.
8. Коденська М. Ю. Інтеграція як фактор активізації інтенсифікації діяльності / М.Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2006. - №6. – С. 24-31.
9. Колосовский Н. Н. Теория экономического районирования / Николай Николаевич Колосовский. – М.: Мысль, 1969. – 335 с.
10. Максютин С. А. Корпоративное управление: опыт и проблемы / С. А. Максютин. – М.: ООО «Финстатинформ», 2003. – 280 с.
11. Пасічник Т. О. Перспективи розвитку інтегрованих корпоративних структур / Т. О. Пасічник // Фінанси України, 2002. – №12. – С. 123-131.
12. Пилипенко А. А. Институциональные основы стратегической интеграции субъектов хозяйствования / А. А. Пилипенко // Бизнес-информ. – 2007. – № 5. – С. 6-10.